

ÎNSEMĂRILE
LUI GEORGES MILESCO

Neagu M. Djuvara s-a născut la București în 1916, într-o familie de origine aromână, așezată aici la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care a dat țării mai mulți oameni de seamă.

Licențiat la Sorbona (istorie, 1937) și doctor în drept (Paris, 1940). Participă la campania din Basarabia și Transnistria (iunie–noiembrie 1941); rănit în apropiere de Odessa. Intrat prin concurs la Ministerul de Externe în 1943, este trimis curier diplomatic la Stockholm în dimineața zilei de 23 august 1944, în legătură cu negocierile de pace cu Uniunea Sovietică. Numit secretar de legație la Stockholm, va rămâne aici până în septembrie 1947, când comuniștii preiau și Externele. Implicat în procesele politice din toamna anului 1947, rămâne în exil, militând până în 1961 în diverse organizații ale diasporei românești. În 1961 pleacă în Republica Niger, unde va sta 23 de ani în calitate de consilier diplomatic și juridic al Ministerului nigerian al Afacerilor Străine și, concomitent, profesor de drept internațional și de istorie economică la Universitatea din Niamey. Între timp, reia studiile de filozofie la Sorbona. În 1972, obține doctoratul de stat la Sorbona cu o teză de filozofie a istoriei; mai târziu, obține și o diplomă a Institutului Național de Limbi și Civilizații Orientale de la Paris. Din 1984 este secretar general al Casei Românești de la Paris, până după revoluția din decembrie 1989, când se întoarce în țară. Din 1991 este profesor-asociat la Universitatea din București și membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași și al Institutului de Istorie „N. Iorga” din București.

Magu
Djuvara

ÎNSEMĂNĂRILE
LUI GEORGES MILESCO

roman autobiografic

Ediția a II-a revăzută

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Andrei Gamarț
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Ioana Vilcu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2004, 2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DJUVARA, NEAGU

Însemnările lui Georges Mănescu: roman autobiografic /
Neagu Djuvara. – București: Humanitas, 2011
ISBN 978-973-50-2909-8
821.135.1-31

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

*Țin să exprim aici sincere mulțumiri
domnului general Mihail E. Ionescu – directorul
Institutului de Studii Politice de Apărare și
de Istorie Militară – și domnului colonel Petre Otu,
care au binevoit să citească paginile din roman
consacrate bătăliei din Stepa Calmucă
din noiembrie 1942 și să formuleze cu acest prilej
unele observații și câteva sugestii prețioase.*

Cuvânt înainte

Cartea aceasta am scris-o mai întâi în franceză la Paris, în 1958–1959. Era un moment dramatic al istoriei noastre și al vieții mele în particular: deznădejdea de după înăbușirea revoluției ungare din 1956, decepțiile mele din anul petrecut la Radio Europa Liberă, la München, grava dezbinare dintre mine și soția mea... E o carte tristă și profund pesimistă de la mijlocul vieții mele, în care trec pe seama eroului, Georges Milescu, mai toate avatarurile vieții mele de până atunci.

Am dat manuscrisul amicului meu Emil Cioran ca să-l citească. Mi-a spus cam așa ceva: „E bine scris, dar ai prea puține șanse să-l publici... Nu e în stilul « noului roman »!“ Pe atunci erau în vogă Nathalie Sarraute, Michel Butor, Alain Robbe-Grillet... „Apoi, participa la războiul împotriva Uniunii Sovietice, atât de îndrăgită de franțuji!... Dar, dacă ajungi odată cunoscut în alt domeniu – se gândea la

teza mea de filozofie a istoriei –, poate ai să reușești...” Acel moment s-a prezentat vreo 45 de ani mai târziu, în România, și am îndrăznit să public cartea, tradusă de mine în românește.

A fost însă singura mea carte care să se vândă foarte încet, pe când toate celelalte se cumpără cu miile și chiar zecile de mii. Cauza probabilă era confuzia dintre numele eroului și cel al spătarului Nicolae Milescu (care, fie zis în paranteză, nu s-a chemat Milescu niciodată, ci doar „Nicolae Spătar“ ... Milescu a fost numele luat de frate-su după o moșie a nevestii)!

De aceea, în ediția a doua, am modificat puțin titlul și am pus subtitlul „Roman autobiografic“ — căci e, cu schimbări inerente unui roman, viața lui Neagu Djuvara în tinerețe și adolescență, ca o prelungire în trecut a *Amințirilor din pribegie*.

București, 2011

I

15 octombrie 1947. În tren, între Innsbruck și Paris. Ghemuit într-un colț, la fereastră, bucurându-mă de modestul confort cu care nu mai eram obișnuit. Drăguț din partea francezilor că mi-au oferit acest bilet la clasa a doua.

În fața mea, o doamnă între două vârste, în uniforma Crucii Roșii și-a întins dosarele pe măsuță și scie de zor. Din când în când, aruncă o privire pe deasupra ochelarilor, fără să pară că te vede, apoi, cu un gest mecanic, și-i împinge pe nas, iar aceștia alunecă din nou. Pe aceeași bancă, la ușă, un domn roșcovan, înfofolit într-un loden verzui, doarme cu gura deschisă.

Afară, peste imaginea tovarășilor mei reflectată în geam, luminițe sclipesc în noapte, rămân în urmă, pier. Firele de telegraf, luminate o clipă de pătratul ferestrei, urcă, apoi coboară, se încrucisează. Mă las legănat de trenul, al cărui zgomot surd, vătuit, nu-mi pare că vine din afară,

ci mai degrabă dinăuntru, din mine însumi, în ritmul respirației și pulsului meu. Îmi place trenul de când, copil, făceam în fiecare an dus-întors drumul București-Paris. Să visez două zile și două nopți, străbătând continentul în zgomotul înfundat al fierului!

Nu mai am vești de la Elena de zece luni. Ea aflase că mă ascundeam și a încetat să scrie chiar unor prieteni. De altfel, de doi ani încoace, scrisorile ei se răriseră; erau mai reci, străine. Desigur, era la mijloc și teama de cenzură. Sunt cuprins de o vagă teamă. Ar trebui să mă bucur la gândul regăsirii și nu pot.

Dar Cocoloș? (Cocoloș. Ce poreclă ciudată! Cum de mi-a venit în minte și când? Oare în vremea în care era bebeluș, la București sau mai târziu, când Elena îmi trimitea acele fotografii pe care le priveam înduioșat, dându-i în gând tot felul de nume? Nu mai știu. Acum, că i-am vorbit în vis de sute de ori, spunându-i Cocoloș, a rămas Cocoloș pentru mine.) Un băiețel de vreo patru ani. Pesemne slăbuț, cum eram și eu la vârsta lui. Imaginea închipuită de micuț despre taică-său va fi spulberată cu siguranță de apariția bărbatului în carne și oase. Dezamăgire, mirare? Doi străini.

Au trecut mai mult de trei ani... De ce n-am fugit mai devreme? Să fi crezut oare Elena că

nu eram nerăbdător s-o găesc ? Să fi fost din cauza Sandei ? Nu cred. De altfel, când mă gândisem să plec, povestea cu Sanda era deja uitată sau, să zicem, terminată. Atunci de ce ? De teamă ? Nehotărâre ? Pasivitate ? Oare nu pentru că, de fapt, găseam de datoria mea să stau pe loc ? Din solidaritate cu ceilalți ? Imposibil de regăsit mobilul, de reconstituit adevărul psihologic al propriului meu trecut. Mă frământ. Un soi de sentiment de culpabilitate, indefinit – e ca atunci când am întâlnit-o pe Ketty Shapira pe Calea Victoriei în 1940, în timpul guvernului legionar. O văzusem venind spre mine pe același trotuar, în momentul în care mă pregăteam să trec strada; eram chiar pe șosea, când deodată mi-am dat seama că și-ar putea închipui că o ocoleam dinadins, fiindcă era evreică și-atunci am vrut să mă întorc din drum, dar erau mașini și m-am gândit că dădeam dovadă de prea multă ostentație dacă mă întorceam doar ca să o salut; stânjeneala ar fi fost și mai mare. Apoi mi-am dat seama că, în timp ce aceste idei contradictorii mi se învălmășeau în minte, continuasem să merg înainte și era prea târziu să fac cale-ntoarsă. Și deodată n-am mai fost sigur dacă avusesem cu adevărat de gând să traversez *înainte* s-o fi zărit și m-am simțit îngrozitor de umilit, de dezgustat de mine însumi, de nefericit.

Firele de telegraf urcă, apoi coboară, se încrucișează. În depărtare luminițele sclipesc, rămân în urmă, pier. Zguduitul ritmic al roților, surd, monoton...

Amintirile ultimelor zile, ale ultimelor săptămâni mi se îmbulzesc în minte. Totul a mers prea repede. Sunt liber. LIBER! Parcă nu-mi vine să cred. Trenul mă duce spre Paris. Oamenii aceștia din fața mea nu se tem de nimic. Nici mie nu îmi mai e frică. Nu mai departe de ieri, la Viena, mi-era încă teamă. Cu toate că mă aflam deja în sectoarele occidentale, în principiu la adăpost, protejat, nu mă simțeam încă în siguranță. În această capitală în ruine, înconjurată din toate părțile de zona de ocupație sovietică, eram ca într-o cușcă. Nu mă voi simți cu adevărat liber decât odată ajuns dincolo de Cortina de Fier, după Linz.

Chiar azi-dimineață am străbătut zona sovietică. Am un act de repatriere pe numele Raoul Duchemin, născut la Dijon, la 15 decembrie 1918, fiul lui Jacques și al Mariei, născută Blondin – document perfect în regulă, fotografie, ștampile... Totuși, singur în compartiment, așteptând sosirea ofițerilor de control sovietici, eram ca un osândit la moarte în celula sa, în dimineața execuției. Dar când s-au arătat în fața mea, mâna care le-a întins actele nu tremura deloc.

Încerc să nu-mi mai bat capul cu nimic. Ce ușurare și, în același timp, ce straniu când, de-abia ajunși la Viena, am sunat, Despina și cu mine, la vila din Grinzing, în care locuia maiorul Kellan! Contrastul dintre veșmintele noastre și confortul, luxul vilei era uluitor.

A naibii Despina! Cum de își aducea aminte de adresa lui Kellan? De altfel, ea era cea care descoperise această filieră de evadare și tot ea cea care ne scosese din încurcătură la Budapesta.

Kellan, foarte de treabă: baia, micul dejun, pijamaua, cămășile pe care mi le-a dat, costumul aproape nou mă făceau să mă simt alt om. Ne-a încredințat a doua zi serviciului american competent, care ne-a instalat într-un hotel confortabil, unde nu duceam lipsă de nimic. De-abia așteptam să povestesc, să dau la iveală tot ce știam, dar, drept să spun, nu știu de ce nu m-am simțit în apele mele în acele zile de interogatoriu. Aveam o senzație de clausturare. Mă separaseră de Despina. Cei doi americani în compania cărora fusesem lăsat erau foarte corecți. Să fi fost oare din pricina englezei mele defectuoase stânjeneala pe care o simțeam între noi, sau aparțineau ei cu adevărat altei lumi? N-aș putea spune. Ah, și chestionarele alea! Eram bombardat cu o grămadă de întrebări despre care am avut impresia că se trăgeau direct

din tehnica interogatoriilor Poliției Criminale; nu știam niciodată dacă aveau intenția să mă prindă cu ocaua mică, dacă întrebările se datorau necunoașterii situației reale sau, pur și simplu, dacă nu reprezentau altceva decât aplicarea mecanică a unei metode. Până și părțile plăcute ale șederii mele în acest hotel – whisky-ul, Coca-Cola, sendvișurile zaharisite de la room-service – îmi accentuau inconfortul.

După vreo opt zile, m-au pasat francezilor. M-am mutat într-un hotel care fusese luxos pe vremea lui Franz Josef. O oarecare delăsare accentua aparența vetustă. M-a luat în primire un ofițer care s-a prezentat drept „căpitanul Martin“, după aspect, rezervist. Părea la curent cu situația din țară până în amănunte, iar întrebările pe care mi le punea erau dintre cele la care puteam răspunde.

La cantina ofițerilor (unde fețele de masă nu erau imaculate) am regăsit, cu o bucurie neașteptată, un Bordeaux adevărat, un biftec care era biftec și o salată cu gust de salată. Mă cuprindea deodată o senzație de securitate, mă regăseam cu deliciu în bătrâna noastră Europă.

Doamna de la Crucea Roșie și-a adunat hârțiile, și-a scos ochelarii, și-a ascuns capul în spatele mantalei agățate în cuier. Ar trebui să

sting lumina; compartimentul e al meu. E cald, plăcut.

Era o căldură la clasa treia, acolo unde ne înghesuiserăm după trecerea clandestină a graniței româno-ungare! Despina, călăuza și cu mine, într-un compartiment, ceilalți trei în cel vecin. Îmi părea bine că eram împreună cu călăuza, că era singurul care vorbea ungurește. Despina și cu mine ne băgaserăm capetele sub manta, ca să ne facem că dormim, să nu ne provoace ceilalți călători la o imposibilă conversație. Mă prefăcusem atât de bine, că adormisem de-a binelea, când m-a trezit deodată o scuturătură brutală, urmată de strigăte, brambureală, oameni în picioare... Oprirea prea bruscă a trenului provocase căderea din plasa de bagaje a unui coș cu ouă, tocmai în poala Despinei! Mă uitam năuc la omleta băloasă care curgea pe mantaua ei... O țărancă voluminoasă, în picioare, gesticula și clătina din cap, jelindu-se pe limba ei, din care înțelegeam doar, repetat la nesfârșit, *iștenem... iștenem...* Pe când ceilalți călători din compartiment și chiar de pe culoar comentau zgomotos incidentul, simțeam cum momentul trecea subit de la grotesc la tragic, căci tăcerea noastră părea mai ciudată cu fiecare clipă. Ne-a salvat prezența de spirit a călăuzei: s-a făcut că descoperă

deodată că aceea era stația unde trebuia să coborâm; a bolborosit în grabă câteva cuvinte pe ungurește și ne-a târât afară din compartiment și din vagon tocmai când trenul se urnea din loc. Dar îi lăsaserăm acolo pe ceilalți trei, care probabil nici nu văzuseră că am coborât. Era Bunea, tânărul învățător, pe care-l cunoscusem la *Dreptatea* – cel prin care găsisem, în cele din urmă, această filieră. (Pe Despina n-o descoperisem decât odată ajuns la Arad.) Apoi acel avocat bucureștean al cărui nume nu-l cunosc nici azi, un dobitoc care-și dădea aere, și nevas-tă-sa, cam văicăreață, dar care în cele din urmă a dovedit mai multă bărbăție și cumsecădenie decât bărbatul ei.

Mă văd cum am sosit la Arad cu false hârtii de identitate și cu o adeverință de la ferma de stat din Fundeni, că eram însărcinat să cumpăr scroafe York de prăsilă, din județ. Negustor de porci – mi se potrivea de minune. Din fericire, n-am avut nevoie să folosesc adeverința...

Să găsec strada ... numărul ... să bat în ușă de două ori, apoi parola. Cei patru tovarăși de drum – o descopăr pe Despina. A doua seară, pe când se lăsa întunericul, înghesuiți, în straie țărănești, într-o căruță, am ajuns în satul de graniță. Am trecut prin fața Primăriei unde străjuiau doi milițieni, prefăcându-ne că nu ne uităm.

Apoi acea casă la marginea satului, unde am stat grămadă în bucătărie, tăcuți, luminați doar de focul din sobă. Emoție la fiecare zgomot. Ce spunem? Ce atitudine luăm dacă apare deodată miliția? În toiul nopții a venit călăuza și am luat-o îndată peste câmp. Am mers întâi de-a lungul unei pădurici, până am ajuns la loc deschis. Cer de stele fără lună, dar care îmi părea încă prea luminos. Pesemne că puteam fi zăriți ca niște umbre de la zeci, poate chiar de la sute de metri. Îmi ziceam totuși că o fi știind omul ăsta ce făcea. Dar dacă ne-a atras într-o cursă?

Deodată s-au auzit focuri de pușcă în depărtare. Ne-am trântit cu toții la pământ. Iarăși câteva împușcături, apoi strigăte care păreau că se îndepărtează. Am stat nemișcați. Cât? O jumătate de ceas? Mai mult? Mirosea a pământ reavăn. M-am uitat la cer. Stelele sclipeau. O stea căzătoare. Să-mi doresc ceva... Să scăpăm de-aici, Doamne, să scăpăm!... Despina era lângă mine – m-am mai apropiat până să-mi simtă trupul. A întors capul spre mine și a șoptit: „Fii cuminte!“ Dar n-a mișcat. I-am ghicit zâmbetul în umbră.

La un semn al călăuzei, ne-am ridicat și am reluat marșul istovitor prin arătură. Avocatului grăsun trebuia să-i cărăm pe rând geamantanul.